

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
АНДРІЄВСЬКОГО ТИМУРА ГРИГОРОВИЧА
«Гібридна війна у політичному процесі: особливості проявів та
засоби протидії» подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 052 Політологія

Гібридну війну у сучасному вигляді розуміють як дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що інформація в гібридному конфлікті застосовується та використовується як зброя. Перетворення інформації на зброю відбувається не тільки в медійній сфері. Так само в прямому сенсі у ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі інші невійськові засоби ведення гібридної війни – маніпуляція, пропаганда, спіндокторінг, гейткіпінг тощо. Таке функціональне поєднання інформаційних явищ і засобів при успішному використанні суттєво покращують та зміцнюють геополітичні позиції держав та вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань. Само цим і зумовлена актуальність досліджуваного явища.

Серед сукупності досліджень, присвячених як концептуалізації гібридної війни як явища, так і виробленню напрямів протидії агресії РФ проти України, дослідження Андрієвського Т. Г. спонукає до переосмислення базових підходів, спрямованих на протидію агресії та подолання її наслідків. Дисертант влучно зазначає, що українська наука має потребу в концептуалізації поняття «гібридна війна» саме крізь призму структурних компонентів цього поняття, а саме: стратегії, комплексу методів, мети тощо. Це, в свою чергу дозволяє закріпити на доктринальному рівні систему взаємозв'язку між окремими структурними елементами системи триваючого конфлікту та сформувати ключові напрями протидії діям агресора в умовах гібридної війни.

Поставлені Андрієвським Тимуром завдання працюють на виявлення концептуальних засад дослідження поняття «гібридна війна»; виявлення проблематики війни четвертого покоління у вимірах дискурсу конфліктів нового покоління; дослідження особливостей ідейно-теоретичної траєкторії формування концепції гібридної війни у методологічному контексті; визначення базових принципів формування російської доктрини гібридної війни; характеристики політико-правових умов виникнення та детермінанти

формування російської доктрини гібридної війни в історичному ракурсі; аналізу структурної моделі російсько-української гібридної війни; з'ясування мети російсько-української гібридної війни в інформаційному та електоральному контекстах та виявити ключові етапи російсько-української гібридної війни.

Зміст дисертаційного дослідження та опубліковані наукові праці дають підстави стверджувати, що мета та завдання дослідження вирішені в повному обсязі та корелюються із науковими результатами і висновками.

Об'єктом дослідження стала гібридна війна як суспільно-політичний феномен. Предметом дослідження визначено гібридна війна у сучасному політичному процесі, особливості проявів та засоби протидії.

Головний здобуток Андрієвського Т.Г. – здійснення комплексного політологічного дослідження, цілісного аналізу гібридної війни у контексті сучасного політичного процесу, визначення особливостей проявів та засобів протидії гібридній війні, зокрема, в політичному процесі України. Автор окреслив напрями та засоби протидії агресії в умовах російсько-української гібридної війни на зовнішньополітичному та внутрішньоукраїнському рівнях, що складають практичну цінність роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому що вперше здійснено комплексний аналіз поняття «гібридна війна», що фактично відображає триваючу агресію РФ проти України (с. 83). Логічність обраного автором підходу артикулюється подальшими дослідженнями і проявляється у достатньо аргументованих взаємозв'язках між суб'єктним складом гібридного конфлікту, обраної агресором стратегії та методології. Поняття в достатній мірі відображає асиметричність конфлікту та домінування невійськових заходів впливу над військовими.

Компаративістський підхід, обраний автором для аналізу конфліктів нового покоління, який полягає у встановленні взаємозв'язку між концепціями західних дослідників, та їх співставлення із підходами російських теоретиків та ідеологів гібридної війни дозволяє в достатній мірі окреслити шляхи розвитку концепції гібридної війни. В цьому контексті автор неодноразово звертає увагу на головні розбіжності у трактуванні даного явища, вказуючи, що початкові доробки в цій сфері трактували гібридну війну виключно як конфлікт розвинених держав із терористичними/партизанськими суб'єктами, таким чином, фактично виводячи за дужки дискурсу можливість державних акторів самотійно продукувати гібридні загрози (с. 85).

Варто відзначити комплексний підхід в процесі моделювання автором російсько-української гібридної війни. Запропонована модель відображає основні стратегічні напрями реалізації агресором загроз: а) створення

маріонеткових утворень, що позиціонуються агресором як сторона внутрішнього конфлікту; б) реалізація агресором активних заходів для дестабілізації політичної системи жертви; в) створення напруги шляхом загрози повномасштабного вторгнення; г) позиціонування агресора – посередником-миротворцем тощо (с. 175). Наприклад, твердження автора про загрозу повномасштабного вторгнення як один із напрямків тиску на жертву агресії знаходить своє емпіричне підтвердження у процесах сьогодення, коли РФ навесні 2021 року сконцентрувала рекордну з 2014 року кількість військ на кордоні з Україною.

Комплекс заходів та напрямів із протидії гібридним загрозам РФ, визначений автором, виглядає достатнім і аргументованим та таким, що відповідає поставленій меті дисертаційного дослідження. Актуалізація соціо-гуманітарного дискурсу, приділення уваги інформаційному аспекту в цілому відображає зміну сутності ведення війни в інформаційну епоху. В цьому контексті особливу увагу привертає позиція автора щодо впровадження політики культурної безпеки як стратегічного комплексу владно-розпорядчих дій, спрямованих на захист національних інтересів України в культурно-мистецькому просторі від зовнішніх деструктивних гібридних загроз Російської Федерації (с. 214).

Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується публікацією основних результатів у фахових вітчизняних та іноземних виданнях, їх апробації на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях. Якість, обсяг та кількість публікацій здобувача відповідає вимогам, встановленим для здобуття ступеня доктора філософії.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи Андрієвського Т. Г., слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

1. Дисертанту варто було б у вступі визначити хронологічні рамки дослідження та обґрунтувати їх межі, оскільки вважаю, що акти інформаційної агресії та введення гібридної війни Російської Федерації проти України тривають не з періоду війни за Крим в XVIII ст., а й значно раніше. Тому варто було би зосередитися на кін. XX- XXI ст.

2. Текст с.31-36 про історичний розвиток терміну «війна» та с.38-40 щодо гібридних методів можна було би скоротити та розпочати безпосередньо з теоретико-методологічного розуміння поняття «гібридна війна», оскільки саме ця позиція є в основі предмету дослідження.

3. Не зовсім погоджуюся з авторською концептуалізацією поняття «гібридна війна». На с. 24, с. 84 – «... збройний конфлікт між державами...»

з позиції дослідження гібридної війни як комбінованої, яка поєднує різні методи і т.д., варто було зазначити як «...конфлікт, що поєднує...».

4. У Розділі 1 варто було би звернути увагу та розглянути такі сучасні терміни, що мають безпосереднє відношення до гібридних війн – інформаційна війна, асиметрична війна, війна-хаос, проксі-війна, інформаційно-психологічна війна, медіа-війна, війна бунтівна – «заколотвійна», «мятежвійна», кібервійна.

5. Теоретичні аспекти, позиції виставлені в Розділах 2 та 3 варто було би перенести з Розділ 1 (наприклад опис методики окупації територій за А. Свечіним (с.104) чи характеристика праці Г. Іссерсона «Нові форми боротьби» (с.105).

6. У Розділі 1 та 3 згадується використання «м'якої сили». На мою думку, слід було врахувати важливий методологічний підхід, запропонований американським ученим Дж. Наєм, «*гнучкої («м'якої») влади»* (англ. – *soft power*), під якою він розуміє інформацію як «владу та силу». Усі знайомі з концепцією *жорсткої влади* – військової та економічної потуги національної держави, яку використовують, щоб отримати те, що вона хоче від інших політичних органів. Жорстка влада, як правило, спирається на спонукання – «пряник» або загрози – «батога», що робить її переконливою за своєю природою. Проте країни можуть іноді отримувати результати без відчутних загроз. Цей непрямий метод іноді називають «другим обличчям влади» або м'якою силою. Поняття «*м'яка сила*» (або привабливість) трактують як здатність впливати на вибір завдяки таким нематеріальним активам, як привабливість, висока культура, політичні цілі, інститути й політичні принципи, які базуються на законі й мають високий моральний авторитет. Тоді як під поняттям «*тверда сила*» (англ. – *hard power*) найчастіше розуміють військову та економічну міць.

5. У Розділі 2 та 3 автору при аналізі «активних заходів», технологій та методів гібридної війни РФ по відношенню до України, Фінляндії, Польщі, країн Балтії, Чечні звернути увагу на технології спіндокторінгу та гейткіпінгу. Із 80-х рр. ХХ ст. спостерігається підвищення інтересу до нового напрямку керування інформаційно-комунікативною політикою через використання технології спіндокторінгу (англ. – *spindoctoring*, від *spin* – *крутити, вертити*). Збільшення уваги політтехнологів до спіну пов'язуємо з такими факторами: збільшення ролі мас-медіа в усіх сферах суспільного життя; можливості для маніпулювання думкою громадськості за допомогою різних каналів комунікації; збільшення уваги до думки громадськості, що формується на основі управління потоками інформації. Найчастіше спіндоктор займається виправленням різних трактувань певної події в засобах масової інформації вже

після того, як подія набула негативного забарвлення і досить часто використовується в інформаційній політиці РФ. Саме тоталітарний вид спіну (варіант радянської системи) – введення повного контролю за інформацією в ЗМІ, починаючи з найвищого рівня й до нижчих – застосовує Російська Федерація під час ведення гібридної війни.

У 1947 р. соціальний психолог К. Левін увів у науковий ужиток термін «гейткіпінг» (англ. – «gatekeeping» – *ворота, охороняти, зберігати*), з чим пов'язана ще одна метода обмеження інформаційного простору. За загальним визначенням гейткіпінг – це процес фільтрування інформації для поширення публікації через Інтернет або інший вид комунікації. Гейткіпери стоять на ключових точках у комунікативному ланцюжку, перетворюючи первинний потік реальності в деякий медіа-образ, відфільтрований, оброблений потік інформації. Створення інформації і є функціонування гейткіпера. У більшості випадків він є ретранслятором, фільтром, перетворювачем первинної реальності або вже кимось обробленої інформації в медіа-образи реальності.

7. На с.155-157 автор згадує базу даних з дезінформації порталу «EU vs. Disinfo». Також можна було би використати сайт для перевірки фактів Stopfake Україна». Stopfake.org був запущений 2014 р. Ініціаторами його створення стали викладачі, випускники та студенти Могилянської школи журналістики та програми для журналістів і редакторів Digital Future of Journalism. До проекту приєдналися журналісти, редактори, програмісти, перекладачі все ті, кому була небайдужа доля України і її народу під час окупації Криму і війни на Донбасі. На початку основною метою спільноти була перевірка і спростування перекрученої інформації і пропаганди про те, що відбувається в Україні, яка поширюється в ЗМІ. Надалі Проект перетворився в інформаційний хаб, де аналізується таке явище як кремлівська пропаганда у всіх аспектах і проявах. Крім впливу пропаганди на Україну, також відбувається дослідження її впливу і на інші країни і регіони – Європейський Союз і країни колишнього Радянського Союзу. Команда Stopfake постійно зростає, до них приєднуються медіа професіонали, які перевіряють, редагують, переводять і поширюють інформацію на 11 мовах: російською, англійською, іспанською, румунською, болгарською, французькою, італійською, голландською, чеською, німецькою та польською мовами.

8. На с.194 дисертант зазначає ідеологію «русского міру». На мою думку, цій теорії варто було приділити увагу, оскільки саме вона стала в основі конфлікту України з Російською Федерацією.

9. Доречно приділити увагу написанню іншомовних прізвищ та назв, наприклад: с.45 Ф. Хоффман – нове писання Ф.Гофман, с.59 С. Вільямсон –

Уільямсон, Т. Хаммс – Т. Гаммс, с. 66 Р. Хайнлайна – Р. Гайнлайна, по тексту-Гамас й Гезболла й ін.

10. Згідно практики написання дисертацій розподіл текстового навантаження виглядає таким чином: 20% на р.1 (теоретичний) та орієнтовно однакоого на Р.2 та 3. Відповідно такий поділ у роботі порушено: Р.1. – 57 сторінок, Р.2. – 62, Р.3. – 70, а мало би бути у межах: Р.1. – 35-38 сторінок, Р.2. – 70-73, Р.3. – 70-73.

11. Таблиці на с.152, 163 займають сторінку, тому варто було би їх перенести у Додатки.

Зважаючи на складність і багатоаспектність предмета дослідження, відзначимо, що наведенні зауваження і міркування жодною мірою не впливають на високу оцінку дисертації Т. Г. Андрієвського, не знижують її наукової і практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на активізацію подальшого наукового пошуку автора.

Таким чином, дисертаційна робота Т. Г. Андрієвського відповідає усім існуючим вимогам, які висуваються до дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії в сфері політології за спеціальністю 052 Політологія.

**Доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки**

А. М. Шуляк
ЗАСВІДЧУЮ
*Вчений секретар університету
13. квітня 2020 р.

А. М. Шуляк
А. М. Шуляк